

כצאת השמש: דרשה שנישאה בבית הכנסת בשבת פרשת בשלח שנת תשע"ה, בערב עלייתו לתורה של חתן הבר מצוה נעים ליבס

שבת שלום

מחר, שבת שירה, נכדי הבכור, נעים, יהיה בר מצוה, ובעזרת השם יקרא כאן את ההפטרה, שירת דבורה. ועתה אומר כמה מלים בהקשרים אלה.

בשירת הים אפשר לראות סוג של חגיגת בר מצוה, של עם ישראל כולו. מי שהיו בבחינת ילדים קטנים, עלו לתורה והם שרים את שיר הניצחון הנשגב הזה בניגון ובטעמים, עתה כשהגיעו סוף סוף להכרה באל ובטובתו, כמו שנאמר: 'וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה ה' בְּמִצְרַיִם וַיֵּירָאוּ הָעָם אֶת ה' וַיֹּאמְרוּ בְּה' וּבַמֶּשֶׁה עֲבָדוּ' (שמות יד, לא). ראיית היד הגדולה היא שהובילה גם ליראה, כי שני מושגים אלה קשורים יחד, כפי שאומרים בהגדה של פסח 'ובמורא גדול – זה גילוי שכינה'.

מהי היד שראו העם? לדעת רש"י זו 'הגבורה הגדולה שעשתה ידו של הקב"ה'. הרמב"ן חולק עליו, וסובר שהיד האלהית בעצמה, מידת הדין של מעלה, היא שנראתה לישראל. ככל הנראה, לפי דעתו אין די בראיית מופתים כדי להגיע לאמונה, וברוח דברי הרמב"ם: 'משה רבנו לא האמינו בו ישראל מפני האותות שעשה שהמאמין על פי האותות יש בלבו דופי שאפשר שיעשה האות בלט וכשוקף' (הלכות יסודי התורה ח, א). כל תופעה גשמית ניתנת להסבר גם במסגרת חוקי הטבע או כטכנולוגיה או כאחיזת עיניים, וכדי להגיע אל הקב"ה צריך אדם לחוות, כל אחד בדרגתו, את האלהות עצמה.

שלא כשירת הים, שירת דבורה כבר לא הושרה בפי העם כולו, שאז גם לא ראה את האלהים. אפשרות זו נתבטלה כמדומה אחרי מעמד הר סיני, שאז, לפי התיאור בספר דברים (פרק ה), ביקשו העם וקיבלו שמכאן והלאה יתווך נביא בינם לבין האל. ראייה כזאת בימי דבורה התייחדה לה לבדה, כפי שאפשר ללמוד מדבריה לברק: קום כי זה היום אשר נתן ה' את סיסרא בידך הלא ה' יצא לפניך (שופטים ד, יד). מכאן לדעתי אפשר ללמוד גם למה ברק עמד על כך שדבורה תתלווה אליו למלחמה, ואמר: אם תלכי עמי והלכתי ואם לא תלכי עמי לא אלך (ח). לשם מה נצרך לה ברק? משום שלדבורה היה תפקיד מודיעיני ממדרגה ראשונה: היא השקיפה מהר תבור אל עמק יזרעאל, ובראותה את ה' בצאתו הודיעה לברק שעתה הגיעה שעת השין. אפשר, אגב, שיכולת כזאת ותפקיד זה מיוחדים דווקא לנשים, אותן שמכונות מבשרות. כך מתפרשים לדעתי דברי הנביא: על הר גבה עלי לך מבשרת ציון הרימי בכח קולך מבשרת ירושלים הרימי אל תיראי אמרי לערי יהודה הנה אלהיכם (יש' מ, ט). אבל גם אנשים לא מודרים לגמרי מתפקיד זה, שנאמר: מה נאוו על ההרים רגלי מבשר משמיע שלום מבשר טוב משמיע ישועה אמר לציון מלך אלהיך. קול צפיה נשאו קול יחדו ירננו כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון (יש' נב ז-ח). מה בדיוק ראתה דבורה איננו יודעים. לא נכון, כמדומני, לייחס לה ראיית אלהות במדרגת ראייתו של משה רבנו, ואולי ראתה רק מלאך, אם נסמוך על תרגום יונתן בן עוזיאל לפסוק 'הנה ה' יצא לפניך': 'הלא מלאכא דיי נפק לאצלחא קדמך'. אך גם כך, מלאך זה מייצג את האל ומכונה בשם ה".

מכל מקום, חיונית לניצחון היתה דבורה, וברק נהג כשורה
 שלקחה אתו למלחמה, וטוב עשה שלא שת לבו לאזהרתה: הֵלֶךְ אֵלָיָךְ
 עִמָּךְ אָפֶס כִּי לֹא תִהְיֶה תִפְאָרְתְּךָ עַל הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אָתָּה הוֹלֵךְ כִּי בְיַד
 אִשָּׁה יִמְכַר ה' אֶת סִיסְרָא (ט).

אפשר גם שברק התעלם מאזהרה זו כי לא חשב שהוא באמת
 זקוק לאותה 'תפארת', שכדי להבין את עניינה כדאי לנסות להתעלם
 מן השימוש המליצי הרווח בלשוננו בצירוף היחידאי 'לא יהיה
 תפארתך על הדרך'. הפירוש הנכון עשוי לעלות מתוך השוואה עם
 מנהגי מלחמה מוכרים ממקומות אחרים. בכמה תרבויות מוצאים אנו
 שכבוד מיוחד נוחל שר הצבא, אם פוגש הוא בדו-קרב את מצביא
 האויב, ומצליח לקחת ממנו את כלי מלחמתו כשלל. במיוחד מפורסם
 הדבר בתרבות הצבאית הרומית, ששלל כזה, ששולל מצביא
 ממצביא, נקרא שם בשם מיוחד – *spolia opima*, והיה מוצג ברבים
 לכבוד ולתפארת. לדעתי כך הוא גם כאן. דבורה מודיעה לברק שאם
 גם היא תלך אתו לא תיפול בחלקו ה'תפארת', כלומר *spolia opima*,
 וכזאת יעלה דווקא בגורל אשה. אפשר שדבורה התכוונה שתפארת זו
 תיפול בגורלה שלה, אך לא בדרך זו התקיימה נבואתה, ואולי כעונש
 על היומרה, היתה זו יעל אשת חבר הקיני האשה שהרגה בידיה את
 סיסרא, שר צבא יבין, ובחלקה נפלה אותה תפארת.

אך ברק לא חשש לאזהרתה, וטוב עשה. את תפארת *spolia opima*
 אומנם לא נחל, כמוהו כדבורה, אך את תפארת הניצחון על
 האויב עדיין חולק הוא עם דבורה, שבשירה המשותפת לשניהם נזכר
 גם הוא לשבח, לצדה, כגון בפסוק וְשָׂרִי בְּיָשָׁשְׁכָר עִם דְּבִרָה וְיִשָּׁשְׁכָר כֵּן
 בְּרָק בְּעֵמֶק שֵׁלַח בְּרִגְלָיו (שופטים ה, טו). אגב, המלה 'ברק' משמשת

לדעתי בפסוק זה תרתי משמע: גם האיש ברק וגם חץ הברק, נשקו של האל (כפי שאנו אומרים בתהלים [יח, טו]: וַיִּשְׁלַח חֶצְיוֹ וַיְפִיץ וּבָרָקִים רַב וַיְהִימם). שבט יששכר שוֹלַח אפוא למלחמה מהר התבור לעמק יזרעאל עם ברק וכמו ברק.

ברק הבין כנראה שאין לו צורך בשלל תפארת חיצונית לתצוגה, כי התפארת האמיתית מעוגנת באדם עצמו, בתוך אישיותו, כמו שאמר החכם מכל אדם: תִּפְאֶרֶת בַּחַוְרִים כָּחֶם וְהַדָּר זְקֵנִים שִׁיבָה (משלי כ, כט), או: שִׁכְלֵ אָדָם הָאָרֶץ אָפוּ וְתִפְאֶרְתוֹ עָבַר עַל פְּשֵׁעַ (משלי יט, יא).

ענוותנות זו של ברק נרמזת לדעתי בפסוק האחרון של השירה: כֵּן יֵאבְדוּ כָּל אוֹיְבֶיךָ ה' וְאֶהְיֶה כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בַּגְּבֻרְתוֹ (לא). ועל כך אמרו חז"ל: 'הנעלבין ואינן עולבים שומעין חרפתן ואין משיבין עושין מאהבה ושמחין ביסורין עליהן הכתוב אומר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו' (גיטין לו ע"ב). הגיבורים האמיתיים דומים לשמש, ששולח את אורו שמגיע לכל מקום, לעליון ולתחתונים, להטיב לכול, ולעצמו אינו מבקש דבר.¹

את נכדי מברך אני היום שיזכו למשהו ממדרגה זו. את הגדול שאמור לקרוא כאן מחר את שירת דבורה וברק, ואת הקטן שנולד אתמול, וגם את כל אלה שביניהם.

שבת שלום ומבורך.

¹ אפשר שברקע תיאור השמש בתלמוד כנעלב בלא תגובה, עומדים גם דברי המשנה (עבודה זרה ד, ז): 'שאלו את הזקנים ברומי: אם אין רצונו [של הקב"ה] בעבודה זרה, למה אינו מבטלה? אמרו להן: אלו לדבר שאין צורך לעולם בו היו עובדין, היה מבטלו. הרי הן עובדין לחמה וללבנה ולכוכבים ולמזלות. יאבד עולמו מפני השוטים?'